

Intelektinės tuštumos nikis

Santrauka

Straipsnyje aptariama nūnai Lietuvoje susiklosčiusi kultūros padėtis ir analizuojamos jos ydos – intelektualinio diskurso monologiškumas, alternatyvaus mąstymo ir sprendimų stoka, akademinio gyvenimo uždarumas, teorinių ir metodologinių išteklių skurdumas. Meno sferose, nepaisant epizodinių tarptautinio pripažinimo faktų, įsigali bergždžias reklaminis žurnalizmas, estetinė laisvė suprantama kaip destrukcijos legalizavimas, meno kritika paviršutiniška ir vienadienė. Menui paliekama tik dirginimo ir provokavimo funkcija, išstumianti jo socialines-egzistencines prasmes (didžioji dalis mūsų prozos yra apie nieką, arba, tiksliau kalbant, apie tai, kuo mus kasdien sotina spauda ir televizija). Vartotojiška tampančioje visuomenėje ydingai įteisinamas humanitarinių mokslų antraeiliškumas, skursta filologija, apskritai galima pasigesti racionalios mokslo strategijos. Ieškant alternatyvų susidariusiai intelektinei tuštumai, be kitų dalykų, atsigręžiama ir į sociologijos klasiko E. Durkheimo visuomeninio idealo idėjas bei brėžiama galima perspektyva: jei intelektualai suvoks save kaip kritišką, dinamišką jėgą, jie grąžins prasmę aukštiems kolektyviniams tikslams, kuriems verta nesavanaudiškai tarnauti. Kaip alternatyva kultūrinio mąstymo intercijai suvoktinas ir šių svarstymų eseistinis laisvumas, netelpantis į griežto akademiškumo rėmus. Atkreipiamas dėmesys į kasdienės, praktinės sąmonės sąsajas su bendruoju kultūriniu sąmoningumu, konstatuojant esamą šių lygmenų nelygiavertiškumą ir atotrūkį.

Šiandieną, kai strateginę krašto reikalų viziją stelbia pragmatiniai ekonominiai ir politiniai interesai, kritiško intelekto argumentai darosi itin svarbūs. Valstybė turėtų pasitikėti kultūros žmonėmis, jų kritiniu protu, veikla, nesiekiančia privilegijų. Tada ir kultūros žmonės pasitikės valdžia, jeigu ja nebus piktnaudžiaujama ir ji nepraras moralumo matmens.

Narciziniai akibroškštai

Toks monologų sakymo metas. Ir jau ilgai – visą *post*-laikotarpį. Trūksta kryptingų pastangų, kurios leistų įvardinti privalomas diskutavimo formas: temų aktualumą, aiškius pokalbio rėmus, o ypač įsiklausymą į oponento nuomonę ir jo argumentus. Toks nesusikalbėjimas iš dalies yra susijęs ir su kartų konfliktu, iš dalies ir su politiniu visuomenės susiskaldymu. Tačiau, atrodo, kad priešingų socialinių-psichologinių ar politinių ašigalių susidūrimas bet kurias diskusijas turėtų daryti įdomesnėmis, turiningesnėmis, jeigu iš tiesų sutelktom jėgom būtų orientuojamasi į „atvirą“ visuomenę, kaip yra deklaruojama. Tuo tarpu intelektualai,

rodos, sėkmingai nuvainikuos šitą niekuo nepeiktiną šūkį.

Gan akivaizdu, kad nesusikalbėjimą lemia knyginio-teorinio intelekto susidūrimas su gyvenimo empirika. Karščiausi, įnirtingiausiai protai, išjudinantys ar bent suerzinantys skaitytojų auditoriją, yra vakarietiškojo liberalizmo adeptai. Jų rūpestis ir tikslas – A.J. Greimo, V. Kavolio pavyzdžiu lietuvių humanitarinei kultūrai atverti kelius į pasaulinį problemų kontekstą. Iš susidūrimo su visuomenės vanguardu gimsta nevilties ir pasipiktinimo retorika: kaipgi šitaip? perniek visos Vytauto Kavolio pastangos „atvert minties šuorus, paverčiant

juos dialoginio kalbėjimo ir bendravimo atramomis"! Vis garsiau skamba tūlo intelektualo verdiktas: mūsų visuomenė rodo panieką protui!

Bet turbūt ir radikaliesieji intelektualai nepasakytų, kad dabartinės Vakarų civilizacijos problemos apima ir kasdienes, praktines mūsų gyvenimo problemas ir kad įsiterpdami į anų problemų kontekstą, savaime gauname impulsą ir pavyzdį savo sunkumams paaiškinti ir išspręsti. Mąstymo kultūra, kuria žavimės skaitydami vakarietiškos eseistikos ar teorijos veikalus, yra šimtmečių šlifluotos tradicijos subtilus menas. Puiku, jeigu bent kiek suprantame šiuolaikines teorijas, doktrinas, kryptis ir madas, jeigu siekiame pritaikyti jų metodus ir retorikos pavyzdžius. Bet įsivaizduokime, kad toje nevaržomoje minties laisvėje ir visagalybėje, išpėjančioje visus įmanomus atsitiktinumus, bandome atrasti **elementarius**, tvarką palaikančius, nurodymus. **Kokia paika mūsų tuštybė!**

Kodėl bet kurioje – ūkinėje ar administracinėje – veikloje, net ir turint gerų norų, mums sunkiai sekasi vykdyti gerus sprendimus? Bet kuriame darbo bare iniciatyvus žmogus, sumanęs ką prasminga nuveikti, tučtuojau įsitikina, kad rankos kojos jo surištos: nėra talkininkų vykdytojų, ne laukiančių komandos, o turinčių savus ėjimo variantus. Tas ydingas paveldas, atsinešamas dar iš mokyklos, – vadovėlinių tiesų iškalimas. Neturėjimas mąstymo alternatyvos! Iš čia – proto siaurumas, būtinai pretenduojantis į neklaidingumą. O juk tik iš tokio autoritarinio mokymo auklėtinių parenkami Vadovai, Direktoriai, Ministrai. Lygiai taip pat ir su darbo vietomis. Sakykime, keliolikai tūkstančių mokslininkų užtikrinamos darbo vietos siauriausio profilio specialistams: pasėdėję mokslo įstaigoje metus kitus, jie taps nepakeičiami, bet ir patys nebeįstengs pasikeisti. Ką tokiomis aplinkybėmis kirsti iš peties – Direktorius ar jų vadovaujamas armijas? Kas yra ta "tamsioji šviesuomenė" – ar ji vedlė, ar pati skęsta liūne?¹ Gal nemosikuokime taip smarkiai tomahauku. **Pirmiausia sėskime ir išsiaiškinkime.**

Dividendai jaunystės ekstravagancijai

Mūsų dėmesio nusipelnę intelektualų straipsniai dažniausiai spausdinami žurnale, kuris ypač daug vietos skiria meno apžvalgai ir kritikai. Skirti meno vartotojui, tokie esė-monologai kuria intelektualinės mados atmosferą. Knygose, koncertuose, parodų salėse patiriami nuotykių ir išgyvenimų šitaip įgyja savo laiko žymę ir vertę. O ir pati meno kritika šiame kontekste atrodo kaip tikslingesnis, prasmingesnis intelektualinio diskurso variantas.

Meno kritika apibrėžia ir įteisina kūrybos procesą, kurio tikroji esmė yra atnaujinimas, pertvarkymas, nuolatinis kūrimas ir nuolatinis neigimas. Kritika naudojami naujausiais mąstymo instrumentais, sąvokomis, kiek jos gali tarnauti analitiniam kūrybos akto suvokimui. Šitame akte, ypač jeigu kalbame apie vaizduojamąjį meną, atsiskleidžia kūrinio gimimą sąlygojantis refleksų mazgas: menas reflektuoja pats save, autoriaus asmenybę, autoriaus kontekstą. Kritiko prievolė ir teisė – paversti triuku šitą kūrybos aktą. Konceptualus kritiko akiratis, jo išryškinamos papildomos konotacijos suaktyvina refleksijos grandinę.

Interpretacijos laisvė, apimanti pokštą, sąmojų, paradokšą, ir optimistinę, savimi pasitikinti savijauta teigia jaunystę kaip amžiną, neišsenkančią kūrybingumo versmę. Gali susidaryti įspūdis, kad kaip tik menų sferose kraujo apytaka normali ir meno kritikas geriau susidoroja su savo uždaviniais nei sociologas ar kultūrologas. Taip nėra! Kad ir kokie grakštūs kritikos stiliaus pasažai, demonstruojantys erudiciją ir nesuvaržytą asmenybę, šita kritika laikosi pačiame meno reiškinių paviršiuje. Jos pretenzijos sankcionuoti vieną ir kitą meno tendenciją negali būti labai rimtos. Visos ar beveik visos kraštutinės naujumo ekstravagancijos jau išbandytos per tuos penkiasdešimt metų, kol buvome atskirti nuo išorinio pasaulio. Kaip elgtis kritikai su tuo mažai įsisąmonintu paveldu? Ar ji turėtų suslėgti visų kūrybos iššūkių temperatūrą, o kartu pagal juos reviduoti kelių Lietuvos menininkų kartų įnašo vertinimą? Tada kritikos griaunamasis darbas turėtų būti iš tiesų bausis.

Bet kurie meno, sakykime, konkrečiai –

tapybos, kertiniai bruožai yra išlikę per tą pusšimtį metų? Kokia tapybos samprata šiandien dar galima vadovautis po patirtų radikalių kontroversijų?

Po to: kai amerikietė Barbara Rose 1967 metais pranašavo, kad „vaizduojamasis menas nusimes visas kitapus regimybės esančias prasmes – literatūrinės ar simbolines, o tapybos darbas atmes visa, kas nėra tapyba“. Po to, kai dar anksčiau iškiliausias europietis neodadaistas Yves Kleinas yra suvokęs ne kūrinį kaip kūrejo išraišką, o, atvirksčiai, „menininką kaip tikrą ir tobulą jų pačių kūrinį“, kai menu tampa pati tapybos ceremonija ir niekas daugiau. Po vėlesnių neodadaistinių ar popmeno grimasų – kad ir susidūrimo su garsiojo Jeffy Koonso „meiliai šleikščiomis ir kruopščiomis žemiausio lygio kičo rekonstrukcijomis – rodančiomis kiekviename prekybos centre matomus daiktus „tiesiai ir iš arti“ „su jų pribloškiančiu šlykštumu ir klaidingai bukėmis išraiškomis“. Po viso to tapyba – labiausiai ginčytina sąvoka. Jos vietą užima *objektai, gaminiai. Ready made.*

Tokią ne tik etikečių, bet ir kūrybos principų absoliučią laisvamanybę dera primiršti, kad galėtume stebėtis maištavimais Lietuvoje – surengtomis parodomis „Dėl grožio“, „Juokinga ar keista“. Bent jau nereikėtų skaityti tokių knygų, kaip E.Lucie-Smitho *Meno kryptys nuo 1945-ųjų*, iš kurios ir pateiktos citatos.

Viena, ko iš šito šiuolaikinio meno, vadina- mo sinkretinio veiksmo menu, ir iš jo interpretacijų verta pasimokyti, tai – kad šitoks menas lengvai, tarsi netyčia atsiranda ir taip pat lengvai suyra ar ir tyčia sunaikinamas. Kaip rašoma vienoje kritinėje apžvalgoje: „sudėtingai iš minčių, žodžių ir materialių objektų suręstos oro pilys neretai subyra – sąmoningai, planuotai arba ne“.

Menas nuėjo absoliučios laisvės įtvirtinimo keliu. Atsisakyta visų įpročių, taisyklių, kriterijų. Iš visų suvaržymų beliko vienintelis – menininko išventinimas į sistemą. Bet kai visos užtvaros sugriautos, kaip dar bus įmanoma patirti ir įrodyti savo laisvę? – svarsto vakarietis meno kritikas. Nebesivaržomo bergždumo laikais tiktai ironijos elegancijos nepavyksta išmokti, nebesuklastojamas

intelektinis malonumas: filosofo Richardo Rorty pavyzdys. Mums, esantiems pačiame grovimo įkarštyje, – iki jos toli.

Nesunaudota liekana – jausmo kristalas

Nuolatinei savigraužai atsverti meno gyvenime uoliai registruojame padrąsinančius mūsų pripažinimo svetur faktus. Ypač žvaliai nuteikia toks prasiskverbimas į meno aukštumas, kuris byloja apie psichologinės dvasinės patirties, ne vien tik išskirtinio profesionalumo pripažinimą. Iš už vyresniųjų pečių staiga išnirio režisieriaus Olego Koršunovo figūra. Jo privalumas – ne meistrystė, jeigu tikėsime jo paties paaiškinimu, o tokios meistrystės neturėjimas, priverstinė rizika kažką pradėti iš paties savęs, kai reikia vaduotis iš senojo mąstymo būdo, nusistovėjusių leistinumų normų, o mokytis matyti pasaulį atvirom akim nebelieka laiko. Savojo *Aš* ieškojimas, po kuriuo slypi ir patvaresnių vertybių pasiilgimas, tiesos ir gyvenimo prasmės klausimai, – tai jaunos kūrybinės individualybės žavumas, ne taip dažnai besutinkamas didžiųjų kultūrinių tradicijų kraštuose. Taip, pavyzdžiui, kaip rodo muzikos profesionalų paaiškinimai, kasmet gausiai susižeriai prizai Prahos jaunųjų muzikantų konkursuose.

Originaliai mąstyti – pernelyg didelis reikalavimas mūsų kompiuteriniame amžiuje. Galima sakyti, išimtis dabar ir sielos autentika – išgyvenimo tikrumas ir natūralumas. Didmiesčio gyventojas, pagrindinis meninės energijos žadintojas ir pagrindinis vartotojas, seniai nebeturi tiesioginio ryšio su gamtos gyvenimu, nebepaiso jos kaitos ritmo, nečiuopia savo rankomis paprastų ūkiškų daiktų ir įnagių. Nors pojūčius raminančio paprastumo ilgesys sąmonės kertelėje vis dėlto išlieka. Vis dar teberašoma poezija. Ir palankiausio dėmesio iš lietuvių poetų susilaukė ne kas kitas, o Nijolė Miliauskaitė, pagarsėjusio debiutinio rinkinio *Uršulės B. portretas* autorė. Tokiom šiltom spalvom ten atsiskleidė trapus, savęs nesaugantis ir kitam atviras pasaulis. 1997 metais Miliauskaitė su išskirtinai dideliu eilėraščių pluoštu pateko į amerikietišką aštuoniasdešimties geriausių pasaulio poetų antologiją.

Kita didelė gyvo jausmo sėkmė – dainininkės Veronikos Povilionienės koncertas su “Blezdingėlės” ansambliu ir jaunesniuoju Vyšniausku (triūba) 1997m. vasarą. Koncertas gausiai prisirinkusiuose didžiuliuose UNESCO rūmuose turėjo didelį pasisekimą. Tą patvirtina ir koncerto įrašas, keturis kartus demonstruotas CNN laidoje.

Kaip prigimties natūralumą suderinti su socialine ir istorine patirtimi, – šito uždavinio turėtų imtis rimtoji literatūra, proza. Prozoje – tikrovės skerspjūvyje, kuris suponuoja savarakiškos analizės principus – atramos taškas yra savojo *Aš* projekcija. Sąžiningas menininkas prisipažįsta: o, kokios beviltiškos pastangos rasti savo, būtent savo intonaciją. Jos atima drąsą parašyti nors sakinį – apie tai viename savo esė gražiai kalbėjo Rolandas Rastauskas.

Mūsų leidyklos, prisitaikydamos prie masiškesnio skonio, kaip XX aukso fondą beveik išimtinai pateikia tokią prozą, kuriai stilistinė intonacinė individualybė – antraeilis dalykas, juolab turint prieš akis tik vertimą. Bet bestselerių, pusiau pramoginės literatūros gaminimas – tai tik viena prozos raidos gairė. Mūsų nuomone, anaip tol, ne pagrindinė. Į rankas pakliuvusi viena kita naujosios literatūros antologija traukia dėmesį ypač dėl to, kad iš *principo neskiriama proza ir poezija*. Į Seldeno Rodmano rinktinę *Šimtas šiuolaikinių eilėraščių* (1949, tebekartojama iki šiol serijoje “A Mentor Book”) tarp žinomų poezijos kūrinių įsiterpė ir J.Joyce’o ištrauka iš *Finegano šermenių*, E.Hemingway’aus – iš *Mirties popietyje*, W.Faulknerio – iš *Triukšmo ir įniršio*, taip pat žinomų prozininkų R.Fitzeraldo, R.P.Warreno ir kt. poetiniai tekstai. Suomų šiuolaikinės literatūros antologija anglų kalba *Laiko matavimo būdas* (1992) sudaryta remiantis aiškiai motyvuota vidine logika, apimančia tiek eilėraščių, tiek prozos kūrinius, tad visai natūraliai paskutinio ir chronologiškai vėlyviausio skyriaus *Anapus realybės* baigiamosios pozicijos skirtos Olli Jaloneno ir Sirkkos Turkkos didelio vidinio intensyvumo sąžmoninės tėkmės prozos tekstams, nejuociom nuslystantiems ir tiesiog į lyriką.

Sava individualia intonacija kalbėti apie mūsų gyvenimo tikrovę, jos pilkumoje ir rūstyje

išskaidrinti tiesos krislą: šitų pastangų sunki sėkmė lydi jau kai kuriuos iki šiol mažiau girdėtus mūsų autorius. Iš *Metuose* skaitytų įsidėmėjome Ramūno Kasparavičiaus novelę apie partizanų *Visų gražiausia* (prisimename ir jo romano fragmentą *Keturios sesučių darželį*). Įsidėmėjome Juozo Šikšnelio droviai išmintingą novelę *Vakaras ant suoliuko* – apie gyvenimo norma kaime tapusį girtavimą. Kaip kūrybinė paraiška, įniršiu, vidine įtampa pranokstanti autoriaus galias, įsidėmėtinas buvo ir Arvydo Genio prozos kūrinys *Maištas prieš giminę*.

Kalbame apie mus sudominusius prozos kūrinius, sąžoningai pabrėždami, *apie ką* jie. Didžiuma mūsų prozos yra apie nieką. Arba, tiksliau pasakius, apie tai, kuo mus kasdien sotina spauda ir televizija. Ir pateikiama su panašiu jei ne pasimėgavimu, tai koketišku abejingumu. Vis tas pats bestselerių kepimo metodas meilės fiziologiją pramiešiant apylėkščiu groteskiniu intelektualizmu. Nebereikia sąžoningesnio akibroko, nes mūsų socialinėje tikrovėje, istorijoje, žmonių likimuose tartum daugiau nebėra ko tyrinėti. O koks nors verstinis pavyzdys, kaip Th.Brussigo *Herojai kaip ir mes*, visiškai pateisina šitą daug triūso nekainuojantį naujumą.

Globalinis horizontas

Vakarų technologijos, Vakarų mąstymo kultūra ir šimtmetinė demokratijos patirtis. Visa tai imponuoja ir užima kvapą. Ypač kiekvienam jaunam ir nesibaiminančiam gyvenimo avantiūros. Kaip apsibrasti su galvos svaiguliu nuo šitos artumos ir neprarasti žemės po kojom? Tai rūpestis visuomenės, ne tik šeimos ir mokyklos, juoba ne vieno nutrūkstasprandžio talento.

Kultūrinės žinijos neįprasta gausa, kas gali ją aprėpti, kas spės tas įdomiausias knygas iš įvairių sričių skaityti! Na užtat ir kokia tai erdvė sistemingsoms studijoms! Dar tik keleri metai skandinavistikai ir orientalistikai Vilniaus universitete, o ir dabar jau ženkliai praplečiamas filologinių profesijų pasirinkimas. Lituaništie, kaip šalutinę specialybę pasirinkusi suomių kalbą, be to, papildomai studijuoja dar japonų. Beje, japonų kalbos jauna dėstytoja jau spėjusi pasižymėti – neseniai išėjo jos iš senosios

kinų kalbos versti išminčiaus Laozi *Filosofiniai tekstai*. Studentė ir dėstytoja – beveik bendraamžės, jų mamos – lituanistės, kurso draugės. Dukterų mokslus su pavydu jos gali lyginti su savo laikų studijomis.

Profesinis – technologinis ar lingvistinis – išprusimas šiais laikais yra *conditio sine qua non*. Be šito neįmanoma kur nors keliauti, stažuotis, siekti karjeros. Vis dėlto šito jaunimo ambicingiausioji dalis nesąmoningai sprendžia kitą dilemą – “kas bus, kai bus lengva”, – lengva bet kur keliauti, bet ką paskaityti. Jaunimas yra praradęs daugelį tų kliūčių, barjerų, kurių įveikimas ankstyvesnei kartai dovanodavo netikėtą asmeninio atradimo staigmeną.

Ano laiko (kai gyventa už geležinės uždangos) humanitarai paliko apie savo studijų dienas legendinės atmosferos prisiminimą: kai godžiai, nesusimąstant apie riziką, griebta visko iškart: egzistencialistų, Rytų filosofų, moderniojo meno ir *Metmenų* publicistikos, kai lenkų knygynas atverdavo akims šiuolaikinio pasaulio tėkmę. Nuotrupos iš to laiko, girdėtos įvairiuose pasakojimuose, klostėsi į jautriai sudėstyta mozaiką vienišiaus, net ne studento panevėžiečio Giedriaus Gabrėno dienoraštyje, spausdintame prieš kelerius metus *Proskynoje*. O dabar *Kultūros baruose* skaitome intelektine intriga žavinčius Tomo Venclovos dienoraščio fragmentus. Retas malonumas. Įspūdis toks, lyg verstume autobiografinius lakštus kuriame nors Vidurio Europos kultūros centre tos kartos, kuri atėjo po H.von Hofmanstahlio ar S.Zweigo.

Taip, štai ko sunku tikėtis iš šiuolaikinės kartos – kažko panašaus į tokią valingą, sutelktą dvasios istoriją.

Asmeninės biografijos metmenys tvirtai įbrėžiami, kai visas jaunatviškas gaivalas, avantiūrizmas susiduria su obskurantizmu, suragėjusiomis dogmomis, inercija. Toks likimas ištiko chruščiovinio “atlydžio” bei vėlesnio dešimtmečio jaunimą. Jo bravūra įgijo intelektualinio skalpelio aštrumą.

Bet anos kartos žmonės kartais nesuvokia sąlygų pasikeitimo. Nebando įsivaizduoti, kokias kliūtis niekuo nevaržomoje laisvėje turėtų sutikti šiuolaikinė karta, kad kiekvieno patirtis nesišlifuotų į asmenybės kontūrus.

Dabartiniame pasaulyje be sienų išties akivaizdi grėsmė tapti *everymanu*, tuo tarpu ne vienam agitatoriui už europietiškesnę, už globalinį mąstymą tebesivaidena konkretų individą įrėminantis masyvas – buvusių okupacijos laikų tautinis mentalitetas, nepajudinamas kaip mūras. Etninis identitetas! – kiek neapgalvotų kritikos strėlių į jį sulankstyta. Bet etninio solidarumo jausmo, kuris buvo stipriai jaučiamas okupacijos metais, nesustiprino istorinė savimone. Užaugo dvi kartos, nepažįstančios savo krašto istorijos ir, galima sakyti, apskritai jos privengiančios – kaip patirties, susijusios ne su jausmais, o vien su ideologija. Mokykla atliko savo vaidmenį: amžių platybėje nuo Urartu karalystės iki penkmečių ir “Didžiojo Tėvynės karo” droviai pradingdavo Lietuvos istorijos puslapėliai.

Etninis identitetas pats savaime nėra kultūrinės plėtros veiksnys. Tiktai iš savo krašto istorijos mokomės pažinti ir paveikti dabartį, tiktai istorijos pažinimas, kaip buvo manoma ypač XIX amžiuje, ugdo asmens charakterį bei dorovę. Į istoriją žiūrėti kaip į poeziją mokė Stefanus Zweigas, nes, pasak jo: “Tarp galios ir moralės retai kada esama ryšio, dažniausiai tarp jų – net neperžengiama praraja. Mūsų pirmoji, mūsų įsakmiausioji priedermė – nuolat ir nuolat priminti ją.” (žr. str. “Ar istorija yra teisinga?”).

Mes nesame sukūrę net ir kuklėtės savo tautos apologijos – prancūzų istoriko, romantiko J.Michelet pavyzdžio (*Tauta*, 1846) arba jau su šiuolaikinės kritikos taisyklėmis rašyto didžiojo F.Braudelio *Prancūzijos identiteto*. Lucienas Febvre’as *Naujųjų analų manifeste* skelbė: “Istorija nesujungia žmonių. Istorija nieko niekam neįpareigoja. Bet be jos viskas netenka pamato”. Be istorijos – pratęsimė L.Febvre’o mintį – netenka pamato ir šiuolaikinės kartos intelektualinė biografija.

Pro rakto skylutę – į kitą dvasios peizažą

Ir neatsiklausę sinefilų, suprantame, kokia fantastinė P.Greenaway’aus filmų kaina. O paskutiniam filmui apie “Titaniką” esą išleista tiek, jog kelis “Titanikus” būtų galima pastatyti. O iškilmingi kortežai, mašinų kolonos su video

ir garso aparatūra, visa pastatymų butaforija su aptarnaujančiu personalu, lydintys *pop* žvaigždžių koncertus. Triumfališkos sėkmės siekiančios Venecijos, SanPaulo ir kt. bienalės, trienalės: techniškai sudėtingiausi performansai, instaliacijos, šalia kurių kuklesnių finansinių išgalių menininkai atrodo apgailėtinais. Neseniai vykusiai apžvalginei parodai „Sutemos“ Soroso fondas pažėrė apvalią sumą, kad jos dalyviai galėtų laisvai pasimėgauti šviesos, garso, judėjimo sintezės galia. Galėjome įsitikinti, kad svarbu po ranka turėti brangiai kainuojančią kompiuterinę techniką, kad pasijustum kaip lygiavertis tarp Vakarų meistrų.

Regos ir garso menai tiesiog užplūsta jusles: pažadinta spontaniška atsipalaidavimo, išsivaidavimo iš prigimties varžtų energija tūkstanteriopai sustiprinama atsikartojimais. Tai yra visa apimantis, permanentinis meno poveikis, juo niekada nepasisotinama, jo niekada nėra per daug. Jis yra būtinas sėkmės ideologijai, laiduojančiai kiekvienam individui veiklos rūšį, teikiančią pasitenkinimą ir skatinančią atiduoti jai visas jėgas. Menas išsklaido kolektyvinėje sąmonėje kylančius netikrumo, ateities šoko siaubus, jis kuria jaudinantį vaizduotės teatrą, savo kosmose suartina visų kontinentų, visų epochų meno ženklus. Pagaliau, skverbdamasis į virtualią tikrovę, menas apskritai nebeturi išskirtinės individualios ir dieviškos prasmės.

Gerovės visuomenėje menininkas ne tik nebetenka svaresnio socialinio, moralinio vaidmens. Pati kūrybos paslaptis, kurioje menininkas tampa savo vaizduotės įrankiu, kurioje jis toli praauga pats save, tampa kliūtimi jo gyvenimiškam, socialiniam statusui. Pavydžiai saugoma paslaptis atiduodama užmarščiai. Tik tas menininkas įgyja autoritetą, kuris moka daryti sau reklamą. Idealus atvejis – Andy Warholas: reklamos virtuožas, tapęs poparto genijum.

Tokia vieša paslaptis, nesvarbu kienu – madų, reklamos karaliaus, sporto ar porno žvaigždės, – būtina masinei visuomenei, kad paprastas pilietis galėtų įeiti į savo numylėtinio kailį, kad jo viešąjį gyvenimą prisiimtų kaip savo paties biografijos dalį. Prie sportinio žygdarbio, kurio palaikyta septyniolikmečio Boriso

Beckerio pergalė Vimbldono turnyre, turi dar prisidėti sportininko puiki aktorinė meistrystė – pozos, gestai, dejonės, pykčio protrūkiai teniso kortuose, kad tautos numylėtinis visiems – ir šalies prezidentui, ir dešimtims milijonų eilinių žiūrovų taptų televizijos ekrano gyvu stabu, o dėl milžiniškus pelnus duodančio teniso turnyro transliavimo nuožmiai varžytusi privačios telekompanijos.

Sportas, popmuzika, kinas atneša šlovę, tampa preke ir svarbiu ekonomikos varikliu. Vienas kitam nekliudo. Menai, tradicinė jo formoms tarp vartojamų gėrybių tenka kuklesnė vieta. Jam dažniau paliekama dirginimo ir provokavimo funkcija. Ir kukli teisė iš „off“ ir „off-off“ ar „fringe“ padėties pakilti į prestižinį rangą.

Vertybių skalė merkantiliniame pasaulyje kokiam nors prašalaičiui, gyvenimo šalikelėj stovinčiam gali pasirodyti tokia sujaukta, jog Jonas Mekas, amžinas avangardistas, galvoja neklystąs, kad gyvena barbarybės amžiuje, – „palyginti su dvyliktu ar keturioliktą šimtmečiu“.

Šiuo atveju įmanoma viena vienintelė garbinga išeitis. Į naujųjų laikų papročius, žaidimo taisykles ir žaidimų nugalėtojų laurus reikėtų žiūrėti kaip į nelabai taurios pramogos šurmulį. Į legendą kaip į banalybę. Parodijinį elementą išstobulinti iki tokio masto, jog jame išblėstų kūrybinio subjektyvumo pretenzijos. Parodija – produktyviausia kūrybos forma.

O vis dėlto, net neišvykstant iš Vilniaus, gali pasitaikyti proga išvysti ir tikrą šiuolaikinio meno stebuklą: kūno poeziją, garso, šviesos, judesio idealų sinchroniškumą, klasikos intarpą efemeriškai netikroje, šurpiomis nuojautomis dilgsinčioje dabarties gyvenimo scenoje. Kiek metų jau praėjo, o kas užmirš Maurice'o Bejart'o choreografiją...

Į savo gyvenimą – pro mersedeso langą

Reprezentaciniam vaizdui, protokoliniam orumui ir prestižui neabejotinai trūksta viso to, ką, sakėme, galima, pamatyti pro rakto skylutę. Lygiai taip pat be pelningojo reklamos verslo žiniasklaidą intriguoja ir aukštuomenės sluoksnių prabanga. Bet tada už rinktinės publikos

gyvenimo reginio blausiais šešėliais tik šmėkšteli kitokia, neišvaizdi paprastų žmogelių buitį. Troleibusinių kamščių, poliklinikų, nuosavybės klausimus sprendžiančių valdiškų įstaigų irzli kasdienybė. Su įniršiu žvelgiančių į viską pasaulyje, vienas su kitu mirtinai susikivirčijusių, savęs bijančių ir savęs nekenčiančių žmonių gyvenimo ratas.

Du būties ir sąmonės lygiai. Nelygiaverčiai ir vienas kito nesąlygojami. Griūtis nuostoliai. Jie milžiniški, ir daug apie juos kalbėta. Užsidiariusios gamyklos, griuvėsiais virtusios fermos ir kareivinės, matomas ir nematomas nedarbas. Nors bene dar skaudesni praradimai – intelektinių išteklių, kuriuos buvo galima panaudoti kaip ekonominės, techninės, mokslinės pažangos principus. Taip sunyko ENIMS, daug žadanti mokslo ir technikos sąjunga, pasaulio rinkoje turėjusi tvirtas akcijas. Iš kelių šimtų išprususių inžinierių, – samprotauja paprastas staklininkystės veteranas, – atsirinkime keliasdešimt aukščiausios kvalifikacijos specialistų, iš tų kelių dešimčių trys keturi buvo genialūs konstruktoriai. Šiandien konkurencinės kovos pozicijos užleistos, vadovai liko saugoti ištuštėjusių patalpų.

Socializmo, siekiančio tapti pasauline sistema, pertvarkymas į kapitalizmą Lietuvoje, matyt, ir negalėjo būti kitoks, nuostoliai buvo neišvengiami. Nebyrėjo mums iš dangaus milijardai, šimtai milijardų, kurie antai Vokietijos Demokratinėje Respublikoje sukurtuosius valstybinius ūkius leido perorganizuoti į modernius, galingus žemės ūkio kooperatyvus. O tuo tarpu mažam ir silpnam – taip pat ir dėl savaivališkių kitų istorinius eksperimentų – belieka tik mokėti ir permokėti. Paieškojus analogijų istorijoje, neatrodo, kad panašios permainos kada nors būtų pigiau kainavusios. Anglijos pramonės revoliucija, anot Fernando Braudelio, atėmė iš dviejų kartų žmogišką laimę, kurią apmokėjo dviejų kartų nepaprastai sunkus gyvenimas ir bendras krašto nuosmukis įvairiose srityse.

Tokie pamąstymai ir analogijos nejučia verčia prisiminti senesnius receptus, siūlytus gelbėjantis iš dorovinės astenijos, keliančios pavojų, kaip manyta, net materialiam tautos egzistavimui. Sociologo Emilio Durkheimio

nuomone, išdėstyta *Doroviniame auklėjime* (1925), norint kad tauta nevirstų smėlio krūva, “kuriai sugriauti pakanka mažiausio stumtelėjimo arba pūstelėjimo” reikia sužadinti spontaniškas jos sąmonės jėgas. Reikėtų skatinti individus siekti aukštų kolektyvinių tikslų, kuriems reikia atsidavimo; įdiegti meilę visuomeniniam idealui, kurį jie galėtų kada nors įgyvendinti. Atsiliepdamas į visuotines nerimo nuotaikas, garsusis sociologas manė, kad “sudvasintas patriotizmas gali suteikti šį būtiną tikslą”.

Vis dėlto, blaviai pasvarstę, nesumosime, kaip šituo receptu pasinaudoti. Neturėdama ekonominės galios svertų, mūsų valstybė kol kas įstengia tik atitolinti iš visų pusių artėjančias socialines problemas. Kaip žaizda veriasi nuoskauda – neiškovotas teisingumas, ginantis senus ir beginklius, saugantis visuomenę nuo juodos nevilties, pasibaigiančios savižudybe ar valkativimu kaip gyvenimo būdu. “Jei valstybė nesidomi beglobiais vaikais, ji sąmoningai ugdo nusikaltėlius”, – įspėjamai skamba populiaraus Lietuvoje romano E. Malūko *Šiuokšlynų žmonės* pabaigos žodis.

Naivu būtų tikėtis savaiminio, spontaniško tautos dvasinio atgimimo. Žymaus vokiečių XIX amžiaus istoriko J. Droyseno teigimu, prigimties dorovinės galios neprisitaiko prie naujų sąlygų, ir yra labiausiai pažeidžiamos, bet šitos galios – “rambiausios”, inertiškiausios. Tiktai idealiosiose dorovinėse galiuose vyrauja kritiškas, dinamiškas, nekonformistinis pradai.²

Jei intelektualai suvoks save kaip kritišką, dinamišką jėgą, jie gražins prasmę aukštiems kolektyviniams tikslams, kuriems verta nesavanaudiškai tarnauti.

Moralinis politikos korsetas

Politikos priklausomybė nuo moralės kasdien išbandoma sunkiai įvardijamomis kritinėmis situacijomis. Jautrioji žmonijos sąžinė Karlas Jaspersas kalbėjo: “Mūsų daromi nesuskaičiuojami smulkūs aplaidumo, patogaus prisitaikymo, banalaus neteisybės pateisinimo, nepastebimi neteisijų skatinimo veiksmai, mūsų prisidėjimas kuriant viešą atmosferą, skleidžiančią neaiškumą ir tuo kaip tik leidžian-

čia atsirasti blogiui, – visa tai turi padarinių, nulemiančių politinę kalnę dėl susiklosčiusių situacijų ir įvykių”.

Laiko lozungai, diktuojami išorinės ar vidinės politinės konjunkūros, kaip “ėjimas į NATO ir Europos Sąjungą” ar rinkiminis šūkis “nusipelnėme gyventi geriau!”, atbukina dėmesį minėtosioms kritinėms situacijoms. Juo dažniau rengiamos politinės kampanijos, išeinama į gatves, tuo mažiau slegia sąžinę blogis, atsirandantis dėl kasdieninio neatsakingumo, nepareigingumo.

Mūsų gyvenimo dvasinį klimatą dideliu mastu nulems mūsų politinių lyderių asmeninės savybės. Ar jie gerai suvoks tik politinę konjunkūrą, ar mokės įsakinėti, bet sugebės ir paklusti. Rodys reiklumą, bet taip pat ir pasitikės kitais, gerbs kito orumą – sieks to idealo, kuriuo antikinės demokratijos laikais buvo auklėjamos iškiliosios asmenybės.

Moralę Nietzsche suprato kaip “apgintą žmogaus išdidumą”. Jei galėtume pasirinkti, mokyklos suole lieptume išmokti vieną puslapį atmintinai iš Karen Blixen – tikros aristokratės ir tipiškos šiauriečių demokratijos tradicijų tęsėjos.

“Išdidumas – tai tikėjimas, kad mus kurdamas Dievas turėjo sumanymą. Išdidus žmogus suvokia tą sumanymą ir siekia jį realizuoti. Jis nesivaiko laimės ar gyvenimo patogumų, kurie gali neatitikti to Dievo sumanymo. Jo sėkmė – tai deramai įgyvendintas Dievo planas, jis myli savo lemtį. Kaip geras pilietis tampa laimingas atlikęs savo pareigą visuomenei, taip išdidus žmogus tampa laimingas paklusęs savo lemti. (...)

Dievo išdidumą mylėk labiau už viską, o savo kaimyno išdidumą – kaip savąjį. Gerbk liūtų išdidumą: neuždaryk jų zoologijos sode. Gerbk savo šunų išdidumą: neleisk jiems nutukti. Mylėk savo šalininkų išdidumą ir neleisk jiems savęs gailėtis.

Mylėk nukariautų tautų išdidumą ir leisk joms gerbti savo tėvą ir motiną.”²³

Mums – atgauti krislelį išdidumo ir įtvirtinti jį tiek mūsų tarpusavio santykiuose, tiek mūsų politinėje sąmonėje. Kam stalinistiniai metai yra tolimesnė miglota priešistorė, tas nesuvoks, kokia politinė, o gal veikiau egzistencinė ironija tota-

litarinės sistemos atžvilgiu Sovietų Sąjungoje slypėjo žmogaus išdidumą ginančiame dokumente – Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje. Nors deklaracija, priimta 1948m. gruodžio 10 dieną, buvo tik rekomenduojamojo pobūdžio – kvietė valstybes laikytis elementarių žmogaus teisių (teisės į gyvenimą, į laisvę, į asmens neliečiamybę), laikytis pilietinių, politinių, socialinių, ekonominių teisių, – deklaracijos poveikis, kaip išdrįso rašyti net LTE autoriai, buvo “didelis”: jos principai įtvirtinti vidaus įstatymuose, taip pat privalomojo pobūdžio tarptautiniuose aktuose.

Šviesus pavyzdys mūsų valstybės veikėjams tegu būna toks žmogaus tipas: truputį svajotojas, truputį donkichotas, knygų skaitytojas, nelabai skubėjęs pasinaudoti šventa nepriklausomybės teise, deklaruota kartu su atkuriamą nepriklausomybę, jis tegu būna šviesiu pavyzdžiu mūsų valstybės veikėjams. Kaip kad toji šviesuolė – “vargo pelė”, kurios laišką Rūta Staliliūnaitė skaitė Vasario 16-osios vyriausybiniame minėjime.

Svarbu nusimesti iš kartos į kartą perduodamą paminto žmogaus kuprą. Pasijusti žmogumi, kuriam teisės ir laisvės seniai deklaruotos ir įtvirtintos. Įskiepyti šitą krislą išdidumo į visuomeninį idealizmą, kuri parodė didžioji dalis mokytojų, paprastų kultūros darbuotojų.

Iniciatyva ar organizuotumas?

Kultūros veikla tada prasminga, kai ji tiek įforminta, jog tarnauja idealiosioms dorovinėms galioms, prisimenant J.Droyseno pateiktą apibūdinimą. Laisvės pojūčio išjudinta kūrybinė energija turi būti akumuliuota į apibrėžtas sąmonės formas.

Susiduriame su dviem tendencijomis, menkinančiomis kūrybinio darbo efektyvumą. Pirmoji tendencija yra ta, kad išcentrinės jėgos yra stipresnės už įcentrines, griežtai organizuotoje sistemoje natūraliai, stichiškai prasidėjusi decentralizacija tapo nebevaldomu procesu. Ambicingas poreikis provincijoje turėti kultūros židinius (universitetus) nustelbė blaivius ekonominių, finansinių ir intelektualinių išgalių paskaičiavimus. Visų, senų ir naujų, universitetų siekimas apibrėžti savo autonomiją ir statusą, kilo ne

ties iš vidinių poreikių, o buvo veikiau deklaratyvus gestas.

Viena vertus, įvairiose vietose kylantis judėjimas, žinoma, girtinas ir palaikytinas. Taip gimsta regioninės kultūros iniciatyvos, iš akademijų, universitetų grįžtama į gimtine, tiriamos etninės šaknys. Taip ryškią intelektualinę vagą pastoviai, atkakliai varo Žemaičių akademija, taip vienu metu net dvi solidžias monografijas apie savo rajoną išleidžia kupiškėnai. *Et cetera*.

Šita tendencija nereiškia, kad tarp centro ir periferijos ar tarp atskirų centrų nutrūksta ryšiai. Bėda yra kita. Tie ryšiai nebetenka privalomo, į aukštesnį tikslą nukreipiančio pobūdžio. Galbūt kaip tik ne Vilniuje, o periferijoje vyksta kažkas svarbaus, bet tą krutėjimą reikia visiems pamatyti ir jo svarbą pripažinti.

Ne Vilniaus, o Klaipėdos universitetas 1997 metais kelių atkaklių entuziastų, ne tik sociologų, bet ir literatų (M. Jonaitis, aktyvi talkininkė V. Daujotytė) pastangomis pradėjo leisti žurnalą *Sociologija. Mintis ir veiksmai* (ats. red. A. Valantiejus). Solidus akademinis žurnalas su įtaigiomis praktinės linkmės (literatūros vertinimo) implikacijomis. Vilniuje jam analogo nerasime. Bet kiek žmonių sostinėje šį pirmąjį žurnalo numerį yra matę?

Panašiai žinybiniai barjerai, kontaktų nebuvimas sutrukdo pastebėti ir deramai įvertinti gretimos, giminingos srities svarbius pasiekimus, ypač (reikėtų sakyti: tuo labiau) jeigu jie priklauso ne pripažinto autoriteto, o debiutuojančio autoriaus plunksnai. Zenono Norkaus *Istorika* (1997), aiškinanti istorinio pažinimo tikslus, logiką, metodus, turėtų būti ypač įdomi ne vien filosofams ir istorikams. Puikus vakarietiško sistemiškumo, aiškumo, išsamumo pavyzdys – iš jo reikėtų mokyti visiems humanitarams. Ne kultūrinės apyvartos periferijoje turėtų likti ir, rodos, siaurai temai skirta Dainoros Pociūtės studija *XVI - XVII a. protestantų bažnytinės giesmės*. Principinės svarbos studijoje yra literatūrinio teksto (giesmės) sąsaja su *meta-* ar paraliteratūriniais aspektais – su Lutherio ir Calvino dogmatika, liturgija, religinio jausmo plėtra, santykis su lotyniškosios himnografijos tradicija.

Jeigu norėtume fiksuoti ir įtvirtinti humani-

tarinės kultūros brandą, tokie veikalai būtų ryškūs šitos brandos ženklai.

Bet brandos kelyje – ir kita kliūtis, kita neigiama tendencija. Valstybinės institucijos, iš dalies ir visuomeninės kūrybinės organizacijos sunkiai įveikia indokrinuotos praeities palikimą, jo šleifas velkasi iš paskos. Pasirinkimas tik toks – arba/arba. Arba visiškai sunykti, nepripažįstant jokių aukštesnių autoritetų, – kaip buvo linkusi pasielgti masiškiausia kūrybinė organizacija, Dailininkų sąjunga, surengusi komišką dviejų etapų suvažiavimo maratoną. Arba kitas variantas – palikti savo vietoje seną struktūrą su formaliai nepažeistu autoritetu, o iš tikrųjų jos funkcijas perleisti naujai sukurtai ar išrinktai institucijai. Greta sustabarėjusios Mokslų Akademijos tegu bus demokratiškai išrinkta (ką turi bendra rinkimų demokratija su mokslo pažanga?) Mokslo Taryba, kuriai ir atiteks mokslo strategijos planavimas ir vykdymas.

Ir vienu, ir kitu atveju humanitariniai mokslai buvo nustumti į šalį. Pakaks priminti, kad į Akademiją, kurios autoritetas ir toliau pabrėžiamas, ir pinigine išraiška sukonkretinamas, nebuvo išrinktas neginčijamai žymiausias lietuvių literatūros specialistas Vytautas Kubilius. Be visiems žinomų šitos srities jo nuopelnų, turėtume ypač pabrėžti, kad veikalas *Pasaulinis procesas ir lietuvių literatūra* (1983) visa galva pranoksta panašius lyginamuosius tyrinėjimus. O paaiškinti šitą neišrinkimą vienareikšmiškai galima tik tuo susierzinimu, kurį Vilniaus universiteto Mokslinės tarybos vadovybei kėlė būtinybė aiškintis ištisis septynerius metus respublikos partinei vadovybei ir Maskvai dėl V. Kubiliaus daktarinės (habilitacinės) disertacijos. Kas vieniems atrodo principingumas, kitiems tik – kietasprandiškumas. Ne ką principingiau sekėsi pakeisti ideologinius orientyrus ir Mokslo Tarybai. Nostrifikavus visus iš eilės mokslinius laipsnius ir vardus buvo palikta žalia gatvė inertiskam indokrinuotam mąstymui toliau rengti tolygią ir sau deramą pamainą. O apskritai, plačiau pažiūrėjus, nesugebėjimas laikytis principų nulemia mokslo strategijos neracionalumą, kurį pastebėjo svečiavęsis Lietuvoje JAV Merilendo universiteto Biotechnologijos instituto bendra-

darbis R. Žilinskas. Be galo išplėsta, su keliomis dešimtimis institutų mokslo infrastruktūra finansiškai nepakeliama, savo ruožtu, skurdi lygiava nebeteikia perspektyvų talentingam jaunimui (Lietuvos rytas, 1998 02 14).

Ir mokslinei ar meninei konkurencijai, ir normaliai idėjų apytakai metas ieškoti kitų organizacinių, visus sutelkiančių darbo formų. Reikalingas ne formalus, o gyvybingas, ieškojimas, atviras polemikos centras, brėžiantis ateities perspektyvą. Pirmoji tokio organizavimosi pradžia, matyt, būtų periodinis leidinys su sava strategine programa, kurios ligšioliniai leidiniai neturi ir kurios, liūdniausia, niekas iki šiol ir nepasigenda. Reikalingas leidinys, nedarantis nuolaidų banalybei, tariamam mokslškumui, bergždžiam paties savęs reklamavimui, suvokiantis atsakomybę už brėžiamą kultūros politikos liniją. Reikalingas jis intelektualams, reikalingas visuomenei. Kas be ko, pridurkime, leidinys, vykdamas tokius nevienadienės reikšmės uždavinius, turėtų būti ir svariai paremiamas. Ką ir kalbėti, juk honorarai, kuriais dabar įkainojama intelektualinė produkcija, yra juokingai gaudūs. Beje, paramos tikriausiai reikėtų tik tam tikrą laikotarpį, ilgainiui ji atsimokėtų.

Iš literatūrologijos cecho

Humanitarai išgyvena ideologinio ir metodologinio lūžio krizę ir dramą. Psichologiškai bene skaudžiausiai šitą lūžį lemia išgyventi literatams. Apmąstyti ne tik disertacijų perkūnsargines marksizmo klasikų citatas, socrealizmo studijas, bet ir giliai įdiegtą vertybių hierarchiją, personalijų rangų lentelę. Moksliniame institute šitiems apmąstymams suteiktos visos galimybės: kaip tolimaisiais viduramžiais tylioje vienuoje mokslininkas gali nekliudomai pasikalbėti su sąžine.

Kadangi pats bandymas suabejoti kadaise nepajudinamais literatūros autoritetais ir skaitytojams, ir visuomenei reikštų skaudžią traumą, tai drąsiai tarsime, kad niekada literatūros peržiūra nėra buvusi psichologiškai, morališkai, estetiškai tokia aktuali, kaip šiandien. Kartu ir tokia dėkinga. Kadaise, recenzuodamas Vytauto Kubiliaus *XX amžiaus lietuvių literatūrą*,

Almantas Samalavičius ištarė rimtą priekaištą – dėl neatskleisto literatūros saviraiškos refleksijos pulsavimo sovietmečiu. Jei iš pirmojo posovietinio veikalo reikalauti to dar buvo ankstoka, tiek vis dėlto dabar, suprantame, kad šitas uždavinys ir būtų pats įdomiausias – parodyti aną tobulą manipuliavimo visuomene sūmone mechanizmą, prie kurio daug prisidėjo kritika ir literatūros mokslas, bei vidinį instinktyvų priešinimąsi toms manipuliacijoms.

Tai Jono Avyžiaus vyriškas atkaklumas įveikiant ideologinius *apriori* prisikasti prie nepagražintos kaimo buities, žaidžiant seną pelės ir katės žaidimą išvengti cenzorių reikalaujamų idėjinių akcentų, kad jie nesužalotų charakterių, tapyti epinę drobę, aprėpiančią ne tik nesurežisuotą dabartį, bet ir ginčytiną praeitį: šitame galynėjimesi įmanomos tik atskiros pergalės, bet dėl to nenublanksta rašytojo ištikimybės savo talentui prasmė. O oficialios ir nepriklausomos kritikos, maskviškės ir išėivijos kritikos vertinimo standartai, taikyti J. Avyžiui! – tiesiog detektyvinės intrigos objektas, kur susikerta apskaičiuojančio proto ir moralinio, estetinio sprendimo argumentai.

Būtų viskas gerai, tačiau iškyla lėkšto politikavimo baimė. Jei laisvai neoperuojama sociologinės, kultūrologinės analizės aspektais, ši baimė literatus pastūmėja į saugią teoretizavimo zoną. Teorija nurungia kraujuojančią istoriją. Neįvyksta akistata su sąžine. Nei pats mokslininkas neparodo įsipareigojimo savo išmąstyta, iškentėta tiesai, nei tuo labiau nesugrąžina literatūros mokslui autoriteto visuomenėje.

Skaitant literatūros tyrinėtojų tekstus, neretai tenka sutrikti net neapčiuopus slenksčio ribos, už kurios baigiasi socrealizmo teritorija. Atrodo, lyg tam nebeteikiama esminės reikšmės. Lyg ir jokio lūžio nebūta.

Kai šitaip sterilizuojamas istorinis kontekstas, kipšas ima gundyti išsiaiškinti, ar akademinis objektyvumas tolygus estetinės pozicijos korektiškumui.

Algis Kalėda išleido studiją *Romano struktūros matmenys* (paantraštėje – *Literatūrinės komunikacijos lygmuo*) ir apgynė ją kaip habilitacinį darbą. Sumanymas nepaprastai rimtas, ontologinis, tokiam užmojiui nebesvar-

bios chronologinės, ideologinės takoskyros plačioje XX amžiaus lietuvių (ir ne tik lietuvių) romano teritorijoje. Kas be ko, intriguojančiai įdomu, kad baigiamasis, romano tipologijai skirtas skyrius nukreiptas ne į priekį, o tam tikra prasme atgal – į istorinį romaną (?!). Na, o problemos, kurias mums sukėlė J. Avyžiaus proza, čia, žinoma, dėmesio nenusipelnė, be to, ir pats J. Avyžius vos vos įsiterpia tik į bendrą nagrinėjamos literatūros foną.

Teorinė knygos pusė yra nepriekaištinga. Bet kadangi Algis Kalėda – ne tik rimtas teoretikas, bet ir beveik vienintelis sąmojingas vyras Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, tai leiskime pasitelkti truputį žaismės iš jo darbo.

Nė karto nė kreiva akimi autorius nėra dirstelėjęs (ar bent to neparodo) savo tiesioginio pirmtako Algimanto Bučio pusėn. A. Bučio knyga *Romanas ir dabartis* (1973) buvo skirta specifiskiausiajam šito žanro aspektui – nuolat kintančiam, žanrines inovacijas sąlygojančiam santykiui su dabarties tikrove (ne su istorija!). Toks prasilenkimas su pirmtaku turbūt neužkliūtų, jeigu A. Kalėda kartu su nepastebėtu Bučiu mokslininku nebūtų užmiršęs ir Bučio romanisto. O juk buvo graži proga prikelti iš užmaršties kritikos niekada dorai neperskaitytą ir publikos elito nepripažintą romaną *Tik priešas tavo priešams* (1982). Padorus romanas, anaip tol ne kritiko, o rašytojo kūrinys. Aksionoviško pavyzdžio, aiškiai suręstos kompozicijos (labiau padrikas, silpnėnis paskutinis knygos trečdalis), stilistiškai vientisas, su itin stipriais – kokių reta mūsų prozoje – vidinių monologų intarpais. Ir be ideologinių apnašų, kurių netrūksta kituose A. Kalėdos aptariamuose romanuose, kaip, beje, žinoma, ir paties Bučio studijoje apie romaną.

Nepriklausomas požiūris, leidžiantis pastebėti kitų neįvertintus reiškinius, atsiranda tada, kai galime be baimės ir be išankstinių nuostatų atsigręžti į ideologinių pervartų laiką. Taip lygia greta su laisvės-nelaisvės dramatiška antinomija iš praeities literatūros tyrinėjimų šiandien laukiame naujų drąsesnių, bet motyvuotų interpretacijų ir vertinimų.

Jūratė Sprindytė monografijoje *Lietuvių apysaka* (1996) išskyrus vieną nedidelį skyrių

Tikrovės klastojimai pokario žaizdre, aptaria apysakos raidos kelią remdamasi vien literatūriniais estetiniais kriterijais. Iš esmės darbo ašimi tampa žanro poetika. Keista vis dėlto galvoti, kad tie kriterijai anuomet, sovietmečiu, ir dabar visiškai sutampa, kad neturime ko peržiūrėti ir kad dabar iš laiko perspektyvos neišryškėja skirtumas tarp ekstravagancijos ir tikrojo naujumo. Jautri prozos analitikė J. Sprindytė, įsimenamai, naujai, originaliai perskaičiusi Vaižganto *Dėdes ir dėdienuos*, nesiima tos asmeninės vertinimo atsakomybės už nuosprendį: kas didžiausias, kas geriausias?

Tą spragą, pasišaipant į ūsą, leiskite čia užpildyti. Iš nagrinėjamų sovietmečio kūrinių nemirtingas daiktas yra R. Granausko “Bružas”: čia toks į gerą anekdotą panašus nekalto naivumo užtaisas. Kitas nemirtingas kūrinys – S. Šaltenio *Karvelio linijos istorija*. Kūrinys – mįslė, kaip kartais pasakoma apie ypatingą žmogų, kurio reakcijų, veikslių negalima nuspėti. Apie pastarąją apysaką monografijoje nepasakyta nė žodžio. Liko nepastebėtas dramblys, žinoma, jeigu mano nuomonė ko nors verta.

Replika apie idėjų badą

Anksčiau vienintelė įmanoma metodologija buvo būdas, kaip išvengti vienintelės teisingos mokslinės metodologijos. Ir, atsižvelgiant į aristoteliškąją ar hegeliškąją poetiką, rašyti literatūros istoriografiją. Jaunoji lituanistų karta nori suprasti naujųjų laikų episteminį lūžį. Spaudoje vykusiame diskusijoje suabejota, ar apskritai yra koks tinkamas būdas kalbėti apie literatūrą⁴. Bene keliolika neužbaigtų ar neapgintų disertacijų per keliolika metų – akivaizdus jaunimą apėmusios depresijos rezultatas. Pakankamai skaudus nuostolis, jog atrodo, derėjo imtis rimtai ieškoti tokio vidinio sąmyšio giluminių šaknų. Bet kas turi ieškoti?

Ne vien iš metodologinio nepasirengimo, bet, kita vertus, ir dėl jo atsiranda idėjų badas. Apie jį byloja konvejeris doktorantų, rašančių atsitiktinėmis, nelabai reikšmingomis, asmeniškai neįaudinančiomis temomis. Apie jį byloja nesusikalbėjimas dėl pačios “fundamentalumo” sąvokos taikymo humanitariniams mokslams (plg. ekspertų grupės, tyrusios šių mokslų būklę,

paiškinimus – žr. Kultūros barai, 1998/3). Sąvoka, paveldėta iš sovietmečio ataskaitų rašymo retorikos, patogiai slėpė ir slepia – pasakykime tiesiai – surambėjusių protų ramybę.

Kiekvienai mokslo disciplinai gyvybiškai svarbu nuolat patikrinti savo teorinį arsenalą. Kiekvienam mokslui būtina retkarčiais apsidairyti plačiau: kokia šiandien jo veiklos magistralė, kuo ji yra pasikeitusi per dešimtmetį ar per ... visą šimtmetį, kiek įsiterpiama į kaimynų valdas ir kaip pasinaudojama kaimynų teoriniu protu ir praktine patirtimi. Jeigu nuolat netikrinama darbų fronto linija, kyla rimta abejonė, ar čia apskritai dar yra mokslo.

Lietuvių filologijai savivokos, kaip teorinio pagrindo patikrinimo, problema, rodos, apskritai neegzistuoja. Pusšimčio metų aklinas užsidarymas nuo pasaulio, žinoma, verčia susilaikyti nuo beapeliacinio nuosprendžio. Bet kai mokslas eina tik į plotį, kai daugiausia jėgų atiduodama tik faktų kaupimui, kai tyrinėjimuose atkakliai, scholastiškai laikomasi pasenusių metodologinių nuostatų, tokia būklė šiaip ar taip turi kelti nerimą.

Kai kuriais atvejais krizė gali būti ir ne lokalinė, o visuotinesnė – epistemologinio pobūdžio. Tautosakos mokslas nuo uždarumo kentėjo ne taip skaudžiai. Bet tas faktas, kad A.R.Niemio lyginamosioms studijoms, kaip parodė jų recenzavimas, šiandien nerasime lygiaverčio partnerio, kuris drįstų jį patikslinti, pakritikuoti ar jo išvadas pratęsti, nėra, ko gero, vien lietuvių bėda. Pasižvalgius ir į gretimus kraštus, šis mokslas atrodo ganėtinai išsisėmęs. Pasaulinė folkloristika iš esmės nesugeba atitrūkti nuo XIX amžiaus filologinės tradicijos, ir tai, kas nuveikiama pozityvaus, gero, padaroma šitos tradicijos rėmuose (K.Grigo paremiologiniai darbai). Folkloristikai nesuteikė naujų impulsų XX amžiuje išpopuliarėjusi sociologija, antropologija, kultūros antropologija. Pavyzdžiui netapo nei etnologija – ne tik tolimesnė mums amerikietiškoji, bet ir artimesnė europietiškoji, visų pirma skandinavietiškoji jos atšaka. Doktrina, sukūrusi naują sistemos aplinkos teoriją (N.Luhman, 1971), pasitikrinusi bendrąją teorinių konceptų hierarchiją (G.Wiegelmann, 1972-1991). Beje, tai dar nereiškia, kad etnologija ir dabar nejaučia krizės.

Nepritardami pagyrūniškam etnologų mokslinio potencialo pristatymui, nuskambėjusiam iš anksčiau minėtų mokslo ekspertų lūpų, manome, kad šiaip jau jaunųjų mokslininkų etnologų darbai, lyginant su tautosakininkais, pasižymi dideliu faktiniu konkretumu, o kartais ir teoriniu šviežumu⁵. Tuo tarpu tautosakininkai, iki pasidarymo naudoję mitologinį aspektą⁶, neišdrįsta nauju žvilgsniu, pavyzdžiui, tirti liaudies talentų psichologijos, nors medžiagos yra su kaupu – nuo D.Krištopaitės parengtų knygų *Aš išdainavau visas daineles* iki TV “Po savo stogu” laidų. Tiesiog retenybė šviežias analitinis žvilgsnis į liaudies grožio sampratą, kaip štai K.Stoškaus str. “Bandymas aprašyti gervėtiškių etines ir estetines pažiūras” (*Gervėčiai*, Vilnius, 1989).

Folkloro teorinio pliuralizmo padėčiai apibūdinti tiktų Vokietijoje išleista (1997m. 12-toji laida) Hanso Ritzo studija *Istorija apie Raudonkepuraitę*. Genezės svarstymai, analizės, apimančios margiausią požiūrių spektrą – šalia folkloristinio, filosofinį, teologinį, lingvistinį, matematinį, chemijos mokslų, interakcionizmo teorijos ir tt., leidžia daryti kuklias išvadas, kad mokslas porą šimtmečių vėžlio žingsniais ropojo į priekį, aiškindamasis populiaros pasakos kilmę ir prasmę. Užtat 300 naujųjų laikų parodijinių pasakos versijų labiau nei kokios madingos psichoanalitinės teorijėlės parodo, ką realiai iš *Raudonkepuraitės* galima “išspausti”. Pseudomoksliskumo parodija – neprastas vaistas nuo sklerozės.

Mokytoja Laima Abraitytė prieš eksministrą Zigmą Zinkevičių

Iš laisvųjų menų sferos sugrįžkime prie konkrečios realybės, nuo idėjų, projektų – prie gyvenimo praktikos.

Viename ankstesniosios Švietimo tarybos posėdyje ministrui Z.Zinkevičiui ir anuometinei viceministrei J.Balčiūnienei buvo bandyta paaiškinti, kad tokia taryba turėtų įgyvendinti *Pedagoginės provincijos* uždavinius ir kad jos veiklos rezultatai turėtų išryškėti iš tokios perspektyvos. Įsivaizduodami Goethės autoritetą, galime sakyti, kad jo *Vilhelme Meisteryje* išplėtotai švietimo kėlimo programai iš esmės buvo išpareigojusios geriausios vokiečių inte-

lektinės pajėgos, ir toksai įsipareigojimas truko porą amžių. Švietimo tarybos Lietuvoje uždavinys buvo panašus – skiepyti visuomenėje *Pedagoginės provincijos sąmoningumą*.

Tačiau tuometinis ministras Z.Zinkevičius, žymus mokslininkas kalbininkas, bet kurioje srityje – mokslinėje ar administracinėje, – kaip lengva įsitikinti, nekenčia tuščiažodžiavimo. Kitas dalykas – sprendžiant iš asmeninių kontaktų patirties – neturi ir laiko grožinei literatūrai. Tad Goethės autoritetas liko ilsėtis ramybėje. O tiek pirmosios, tiek antrosios Švietimo tarybos nariai veltui demonstravo oratorinius sugebėjimus, kiekvienas savaip mėgindami pasijusti Vilhelmo Meisterio kailyje.

Švietimo reforma – tikriausiai vienintelis kryptingai ir nesiblaškant įgyvendinamas mūsų gyvenimo atnaujinimo, liberalizavimo užsimojimas. Ir neabejotinai vienintelis nesusiteršęs finansinėmis aferomis. Tam tikra prasme tai pati esmingiausia, giliausia – nes nukreipta į sąmonės pokyčius – reforma.

Svarbu buvo perlaužti sovietinio švietimo ir auklėjimo sistemos stuburą. Ir tai – padaryta. Darbas keičiant sistemą iš pamatų buvo atliktas, žinoma, ne šitos srities profesionalų, o naujoviškai mąstančių, švietimo idėja užsidegusių humanitarų. Pagrindiniai reformatoriai, kapitalinio veikalo “Bendrosios programos” (1994, 1997) rengėjai ir redaktoriai hab.dr. M.Lukšienė, dr. Ž.Jackūnas ir dr. D.Kuolys, griežtai žiūrint, nė vienas neturi pedagoginių kvalifikacijų (nors, žinoma, neužmirškime M.Lukšienės habilitacinio darbo). O prašom įsiskaityti bent į vieną kitą “Programų” skirsnį, kad ir, tarkime, į “Pilietinės visuomenės pagrindų” *Didaktines nuostatas*. Ką ir sakyti, stebina, kaip iš karto pagaunama esmė, imponuoja skaidrus, gerai permąstytas siekiamybės turinys: atviros, laisvos, demokratinės visuomenės modelis ir jos kūrėjas – savarankiška, kritiškai mąstanti moksleivio asmenybė.

“Programų” teigiamas įvertinimas Vakarų pedagoginėje visuomenėje, “Programų” reikalavimus sukonkretinančių mokymo “Standartų” neseniai išleistos dvi knygos, reformatorių idėjas įgyvendinantys pedagogai, maždaug kas trečias šalies mokytojas, – visa tai realybė, akivaizdūs faktai.

Ministras Z.Zinkevičius švietimo reformoje anksčiau nedalyvavo nei kaip teoretikas, nei kaip praktikas. Pasirinktoji viceministrė J.Balčiūnienė – taip pat ne. Seimo narė p. R.Hofertienė, – atrodo, taip pat ne. Nors, suprantama, žurnalistai, gal dar buvę profesoriaus studentai, neegzaminuos, ar anuometinis ministras buvo perpratęs reformos turinį ir esmę. Gal tik kiek keistai pasirodė, kad ministerija, perėmusi reformos valdymą, pačius reformatorius apskelbė kenkėjais, reformos trukdytojais.

Ministrą labiausiai gąsdino per didelė reformatorių trauka į Vakarus. “Ne viskas mums tinka, kas yra Vakaruose. O mūsų mokyklos reforma perdėm formaliai seka Vakarais” (pabraukta; *Dialogas*, 1996 12 06). Na o paskui, iš arčiau susipažinus su padėtimi mokyklose, imta priekaištauti ir dėl reformos netesėjimo – kad ji “įstrigusi” (to neneigia nė reformos kūrėjai), “neveikia”, “yra tik popieriuje”.

Igo ir bevaisio vaido esmei paaiškinti įsivaizduokime ministro pokalbį ne su vienu iš reformos vadovų, o su reformatore iš prigimties ir pašaukimo vilniete Laima Abraityte. Mokytoja idealistė, šviesiausia patriotė. Prie jos pavardės mintyje iškart išsirikiuoja didelis būrys išprususių, talentingų jos mokinių – Vilniaus universiteto auklėtinių. Jos plunksnai priklauso naujosios *Skaitinių* knygos 5-tai ir 6-tai klasei, dėl kurių auklėjamojo patriotinio, dorovinio turinio abejonių tikrai negali būti.

Mokytoja piktinasi: kodėl anoniminių skundų pagrindu reikėjo apjuodinti sąžiningą, prityrusį švietimo skyriaus vedėją, dabartinį Molėtų rajono merą, realų kandidatą į viceministrus Valentina Stundį? Vieningas molėtiškių pedagogų protestas leido jį apginti, bet nuoskauda lieka. Ir klausimas: kokios vidinės demokratijos tokiais metodais siekiama?

Apie tai mažiausiai galvojama, sielojosi mokytoja. Į oponentų samprotavimus niekinamai numojama ranka. “Apie daugelį “Dialoge” pasirodžiusių straipsnių neverta net kalbėti. Juose teisybės buvo nedaug.” Tai ministro žodžiai. L.Abraitytės atsakymas į juos: “Gerb. Ministre, tiesą būtų nesunku patikrinti: visi laikraštyje aprašytų posėdžių dalyviai, t.y. liudininkai dar gyvi, o ir diktofono įrašai, ko gero, neišmagnetinti” (“*Dialogas*”, 1997 10 31).

Į finišo tiesiąją

Sugrįžkime prie klausimų, kuriuos kėlėme mozaikos pradžioje. Ar mūsų niūriame nepasitenkinime, mūsų amžiaus irzlume yra ko nors daugiau be mūsų pačių nesugebėjimo aiškintis kasdienes situacijas ir valstybiškai svarbius reikalus? Ričardo Gavelio su liūto įniršiu užsi-pultas vargas dėl proto Lietuvoje davė negerą pavyzdį – kalbėti abstrakčiai ir tikrai piktai, agresyviai, kaltinti visą visuomenę apskritai, kasti prarają tarp protingųjų, nieko neveikiančių, ir tarp tamsuomenės, kuriai tie protuoliai nereikalingi. Tiesa, anot senųjų filosofų, būna konkreti. Tu neteisus, tu pyksti, Jupiteri. Na ir ką tuo būdu pasieksi, ką įrodysi savo pykčiu?

Intelektualams, kurie bando atkasti blogybių giliają šaknį, protinga būtų prisipažinti, kad ten, kur kalbama konkrečiai apie šiandieninę ūkio padėtį, teisėsaugos problemas, jie nedaug ką gali pasakyti. Didesnė valdžios talkininkė būtų žurnalistika. Nors, kita vertus, būdas, kuriuo sprendžiamos ekonominės reformos ar teisės problemos, nėra pats tinkamiausias, jei nenumato galimų tolesnių pasekmių grandinės. O tam ir reikalingi protai, žiūrintys tolyn į priekį. Idealiausias technokratinis sprendimas dažnai bus trumparegiškas, nes sąlygotas politinės konjunktūros – valdžios galios, kuria naudojama ir kuri gali būti prarasta per artimiausius rinkimus.

Bendrieji krašto reikalai intelektualams rūpi nė kiek ne mažiau nei valdžios žmonėms. Tuo intelektualai visų pirma turi patys įtikėti. Neapakinti politinių aistrų, jie turi girdėti kiekvieno falšo gaidelę už rinkiminės propagandos ir politikų optimistinių pažadų. Už to falšo gali atsiskleisti paprasto piliečio nejudinantys, o iš tiesų gal fatališkai grėsmingi būtiniausių sprendimų atidėliojimai. Kas kitas, jei ne šviesuolis, dėl to turėtų skambinti pavojaus varpais, nors ir kaip graudžiai senoliškas šis priminimas atrodytų. Kam kitam turėtų skaudėti girdinti iš išeivijos atvykusio verslininko Horsto Žibo tvirtinimą, kad Lietuvoje “dabar ir ekonominės, ir įstatyminės reformos nerodo jokios krypties, išskyrus trumparegišką bandymą patenkinti užsienio ir naminius įvairių grupių reikalavimus.”⁷

Krypties neturėjimas yra blogiau nei išeikvojimai ir korupcija. Tai – išankstinis susitaikymas su visomis galimomis neūkiškumo ir piktnaudžiavimo apraiškomis. Suprantama, slepiant šitą neišmanymą po viską žinančios ir neklaidingos valdžios autoritetu. Svarbu tikrai, kieno rankose valdžia! Valdžios autoriteto įtvirtinimas atstoja esminį problemų išsiaiškinimą.

Gyvenimo praktikos reikaluose atrodo niekuo nepakeičiamas yra sveikas protas. Ar ne ta pati praktika yra ir valstybės valdymas? Bet juk į jokių logikos rėmus neįeina noras tikėtis iš valstybės malonių daugiau, nei patys savo rankomis sukuriame gėrybių. Atrodo, šūkis “Nusipelnėme gyventi geriau” suviliojo plačiausius sluoksnius, tarp jų ir intelektualų dalį, tik tuo, kad kasdienių rūpesčių mazgą nukirto vienu kirčiu, vienu savim patenkinto, savim nepaprastai pasitikinčio žmogaus mostu. Firminis amerikietiškas triukas. O intelektualus jis užklupo visiškai nepasirengusius, nors jiems gal apskritai dėl populistinės demagogijos galvos neskauda...

Pragmatinis protas rikiuoja problemas pagal jų šiandieninę socialinę svarbą, o jų veiksmingo sprendimo laukia tikrai iš ekonominių svertų. Vadinasi, teisėsauga dabar daug svarbesnė negu švietimas, o teisėsaugą galima patobulinti veiksmingai didinant atlyginimus. Atsižadama minimalios rytojaus garantijos, sietinos su naujaja, priaugančia, mokslą einančia karta. O, kita vertus, neatsižvelgiama į tai, kad teisėsaugos grandys yra suaugusios į vieną uždara klaną (kaip tai akivaizdžiai įrodė “Kranto” laida apie Vievio vidurinės mokyklos direktoriaus R.Narcinkos bylą) ir jo profesinis sąžiningumas gali būti pažadintas ne pažeriamomis malonėmis, o, atvirkščiai, atsiskaitomybe visuomenei.

Šviesuomenė su pragmatiniu protu nemoka ir neranda reikalo ginčytis ir aiškintis. Pažiūrėti blaiviai į švietimo svarbą prirėmė žmogaus su kita – laisvo gyvenimo – patirtimi. Ir tiksliai nuo jo valios, o ne nuo šviesuolių įtikinėjimų (tokių, beje, ir negirdėjome) švietimo reikalai pajudėjo iš mirties taško. Tarkime, inteligentiškesniems krikdemų partijos vadovams švietimas – ne daugiau kaip politinė, ideologinė buhalterija.

Matyt, maži mažų žmonių reikalai turėtų

labiau rūpėti kultūros žiedui. O ne nauji būdai įsiamžinti ar papildomos privilegijos. Kaip, tarkime, kokia nors Menų akademija.

Kasdienių reikalų tėkmė negailestingai patikrina kiekvieno sąmoningumą – kiek esame perpratę laiko dvasią. Iš tiesų taip ir yra, kad nelabai ją perpratome ir ne itin sugebame prie jos prisitaikyti. Psichologiškai daugelis iš mūsų dar nesame pasirengę kapitalo ekspansijai, laiduojančiai gamybos technologijų pažangą, infrastruktūros sukūrimą, pagaliau kartu ir gyvenimo lygio kilimą. Nors ta pažanga dažnai suka aplinkiniaiis kreivais keliais, tokiais kaip bankų aferos, finansinės spekuliacijos, nešvarių pinigų plovimas. Taip noksta kasdienės patirties skaudulys – kad nieko nėra svarbesnio už mokėjimą glemžti.

Mums lemta pratintis laviruoti tarp grobuoniškos buities ir kitokio, įsivaizduojamo – žmoniškesnio – gyvenimo. Galutinai neišsižadant viso to, kas gražu ir prasminga, ką praeityje žmonija, o ir mūsų tauta yra sukūrusi. Bene tai

dabar ir aktualiausia – vėl surasti į ką atsiremti. Iškilios ir nepriklausomos asmenybės tą gerai supranta.

Prisimename, ką kalbėjo žymusis kalbininkas, lietuvių bičiulis V.V.Ivanovas, kelerius metus iš arti stebėjęs gyvenimą JAV. “Viskas, ką girdėjome apie kapitalizmą, yra teisybė”, – reziumavo maskvietis mokslininkas ir kartu nesidrovėjo prisipažinti, jog dėstydamas JAV savo krašto kultūros įvadą, dar akivaizdžiau išvydęs, kad “rusų kultūra tikrai ypatinga ir nuostabiai savita. Dėl to net užsikrėčiau sveiku nacionalizmu.” (Šiaurės Atėnai, 1997 05 03).

Kas gali priversti mus ryžtingai siekti asmens ir tautos orumo? Tikrai pats gyvenimas. Kai pamatysime, jog nėra kitos alternatyvos, kaip pasitikėjimas kritiniu protu ir auklėjamosios veiklos teigiama prasme. Pasitikėjimas kultūros žmonėmis, mainais nesiekiančiais privilegijų (kad ir Meno akademijos instituciniu pavadinimu!), bus atlygintas pasitikėjimu valdžia, jeigu ja nepiktinaudžiaujama, jeigu jai nesvetima moralumo pajauta.

Išnašos

- ¹ Žr. Gavelis R. Tamsioji šviesuomenė, arba elito gimdymo kančios. - Kultūros barai, 1996/11-12.
- ² Plg. Norkus Z. *Istorika*. - Vilnius: , 1996, p. 58.
- ³ Blixen K. *Iš Afrikos*. - Vilnius. , 1996, p. 214.
- ⁴ Žr. diskusiją apie šiuolaikinę menų kritiką. (Kultūros barai, 1996/4)

- ⁵ Šaknys Ž. *Jaunimo brandos apeigos Lietuvoje*. - Vilnius, 1996.
- ⁶ Plg. blaiviai skeptišką baltų mitologijos apibūdinimą G.Beresnevičiaus str. “Baltų religijos metmenys”. - Metai, 1996/8-9.
- ⁷ Žibas.H. *Jeigu būčiau karalius...* - Metmenys, 1997/73.